

(predavanja tega tečaja so objavljena v knjigi *Iz istorije Jugoslavije 1918—1945*, zbornik predavanja, Beograd 1958), in drugi tudi v Beogradu januarja 1958 s programom zgodovine FLRJ po 1945. Z vprašanji mednarodnih znanstvenih stikov se je Zveza v tej dobi bavila še malo, ker je bila to funkcija Nacionalnega komiteja za historične vede pri Akademskem svetu FLRJ, in je ta funkcija prešla v kompetenco Zveze zgodovinskih društev šele po razformiranju Nacionalnega komiteja in Akademskega sveta l. 1959. Diskusija na zagrebški skupščini je bila precej živahna, razpravljalo se je predvsem o kongresu in o pouku zgodovine. Končno je bilo sklenjeno, da ostane sedež Zveze tudi za naslednjo poslovno dobo v Beogradu, predsedstvo Zveze je bilo razširjeno od treh na pet članov, za predsednika je bil ponovno izvoljen prof. dr. J. Tadić, razen tega sestavljajo pa odbor še zastopniki ostalih petih republiških društev, ki imajo tudi namestnike (za ZDS član dr. F. Zwitter, namestnik dr. B. Grafenauer) in zastopnik Vojnogodovinskega inštituta v Beogradu, nadzorni odbor pa trije člani, med njimi dr. Fr. Škerl. Končno je skupščina sprejela predlog Zgodovinskega društva za Slovenijo, da se vrši prihodnji kongres zgodovinarjev Jugoslavije v Sloveniji.

Fran Zwitter

XI. ZBOROVANJE SLOVENSКИH ZGODOVINARJEV V MURSKI SOBOTI OB ŠTIRIDESETLETNICI KOMUNISTIČNE PARTIJE JUGOSLAVIJE (OD 28. DO 30. SEPTEMBRA 1959)

Dva vzroka sta nagnila Zgodovinsko društvo za Slovenijo, da je priredilo XI. zborovanje slovenskih zgodovinarjev — z njim se je udeležilo proslav štiridesetletnice ustanovitve Komunistične partije Jugoslavije — skupaj s Prekmurkim muzejskim društvom v središču našega Pomurja, v Murski Soboti. Z ene strani je bilo Prekmurje z odmevi velike oktobrske revolucije v Rusiji — med katere spada tudi nastajanje komunističnih partij v Evropi — tesneje povezano kakor kateri koli drugi del slovenskega ozemlja, z druge strani pa je bila prekmurska zgodovina s slovenske strani sorazmerno malo obravnavana. Prekmurje je imelo kot del Ogrske v primerjavi z drugimi slovenskimi pokrajinami v marsičem vse do leta 1918 drugačen zgodovinski razvoj, ki se kaže v nekaterih potezah — n. pr. v razdrobljenosti kmečke posesti — vse do danes.

Na zborovanju se je zbralo blizu 150 slovenskih zgodovinarjev, kot gostje pa so se ga udeležili zastopnik Društva zgodovinarjev Bosne in Hercegovine Fuad Slipičević ter predstavniki domačih družbenih organizacij in ljudske oblasti, ki so sodelovali tudi pri delu zborovanja z referatom predsednika OLO Rudija Čačinoviča ter v razpravi o drugih predavanjih.

Zborovanje je začel predsednik Zgodovinskega društva za Slovenijo, univ. prof. dr. Fran Zwitter. Podčrtal je pomen Komunistične partije Jugoslavije za najnovejšo jugoslovansko zgodovino ter podčrtal tudi drugi namen zborovanja, naj dá pobudo za živahnejše raziskovanje prekmurske zgodovine z naše strani. Po njegovem pozdravu gostov in udeležencev, ki se mu je v imenu OLO, okrajnega komiteja ZKS in okrajnega odbora SZDL posebej pridružil še Rudi Čačinovič, so bili izbrani v delovno predsedstvo ravnatelj soboške gimnazije Janko Liška, ravnatelj mariborskega muzeja prof. Bogo Teply ter univ. prof. dr. Milko Kos, ki so se v obeh dneh zborovanja menjavali v vodstvu zasedanja.

Zborovanje je začelo svoje delo s predavanjem univ. prof. dr. *Metoda Mikuža* »Osnovni problemi v razvoju KPJ«, ki je podalo pregled najpomembnejših vprašanj, ki so se postavljala pred Komunistično partijo Jugoslavije od njene ustanovitve do začetka druge svetovne vojne.¹ Takoj nato je

¹ Predavanje prof. dr. M. Mikuža bo izšlo v celoti hkrati s predavanji, ki so bila posvečena zgodovini Prekmurja ter še z nekaterimi razpravami o prekmurski zgodovini v kratkem v posebni knjigi »*Prekmurški Slovenci v zgodovini*«, zato se poročilo o zborovanju omejuje le na najkrajšo označbo vsebine referatov.

predaval univ. prof. dr. Rudi Kyovsky o »revolucionarnem obdobju v Prekmurju po prvi svetovni vojni«; v njem je očrtal najprej v primerjavi z drugimi slovenskimi pokrajinami poseben položaj »ogrskih Slovencev« pred prvo svetovno vojno, nato pa podrobneje obravnaval njihovo zgodovino med madžarsko revolucijo pod vodstvom Bele Kuna.

Udeleženci zborovanja so razpravljali o obeh predavanjih skupaj. Dr. Fran Zwitter je poudaril v daljši analizi ogrskega in posebej prekmurskega razvoja od srede 19. stoletja do leta 1918, da so razlike med položajem ogrskih Slovencev in Slovencev v avstrijskih pokrajinah v nekaterih pogledih v tem času še bolj pomembne in bistvene, kakor so se zdele Kyovskemu. Tov. France Klopčič je opozarjal ob predavanju o prekmurski zgodovini na nekatere posebnosti v pripravljanju revolucije na Ogrskem po koncu prve svetovne vojne (močna levica v social-demokratski stranki; močno mladinsko gibanje, ki je prešlo v komunistično stranko; nerešeno agrarno vprašanje; vpliv vojnih ujetnikov, ki so v državljanski vojni v Rusiji prešli na stran revolucije) ter na potrebo razredne analize tistih sil, ki so v Prekmurju leta 1919 strle protirevolucionarno vstajo. Ob Mikuževem referatu pa je podčrtal pomen III. partijske konference ter v luči njenih sklepov — ter prav tako sklepov IV. kongresa KPJ — osporaval preostro obsojanje frakcij; hkrati je opozarjal, da leta 1929 do 1934 le niso v vseh pogledih pretrgala kontinuitete v vodstvu KPJ. Tovariš Rudi Čačinovič je dopolnil predavanje dr. Kyovskega z nekaterimi podatki o Beli Kunu ter o pomenu njegovega dela. Po zaključku diskusije je dr. Mikuž preciziral svoje stališče o prekinitvi kontinuitete v vodstvu KPJ v letih 1929—1934 v tem smislu, da je bilo v teh letih izpodrežano frakcionaštvo, s katerim je bilo poprej vodstvo okuženo, in da to zavrača trditve o kontinuiteti v delu vodstva. Dr. Kyovsky pa je k izvajanju prof. Zwitterja poudarjal, da vendarle ustvarjajo analogije med prekmurskim razvojem ter razvojem Slovencev v tistih pokrajinah, kjer so bili v manjšini, težave pri njihovem narodnostnem boju, prav tako pa tudi politične sile, ki imajo mednarodni značaj (z ene strani delavsko gibanje, z druge strani politična vloga katoliške cerkve).

Popoldanski del zborovanja se je začel s predavanjem prof. Frana Baša, ravnatelja Tehniškega muzeja Slovenije, o »specifičnosti prekmurske zgodovine v ogrski dobi«; predavanje je zajelo razvoj Prekmurja od 10. do začetka 20. stoletja.

V razpravi k temu predavanju je najprej tov. Janko Liška prebral pripombe tov. Šebjaniča, ki so opozarjale na nekatere vire, ki bi jim morali slovenski zgodovinarji posvetiti v zvezi s prekmursko zgodovino več pozornosti (arheološkim najdbam pri Zálaváru, arhivskemu gradivu o prekmurskih fevdalcih v madžarskih arhivih, protestantskim arhivalijam v lokalnih in centralnem protestantskem arhivu, virom o protestantskem gibanju na Slovaškem, kjer so tudi podatki o stikih s Prekmurjem, objavi urbarjev v slovenščini in listin o kmečkih uporih iz arhiva v Sombathelyju, arhivu zbirke Hevenesy v Budimpešti, kjer so morda statistični podatki o Prekmurju iz 16. stoletja, delom Bele Kuna ter njegovim stališčem o narodnostnem vprašanju idr.). Janko Liška sam pa je poudaril le potrebo, da bi podrobneje preiskali tudi mednarodne odmeve razrednih bojev in sprememb (n. pr. dejstvo, da do danes ni urejena pripadnost prekmurskih župnij pod lavantinsko škofijo v stalni obliki). Končno je akademik dr. Milko Kos povzel in podprl pglavitne pobude, ki so bile podane za poglobljeno preiskovanje prekmurske zgodovine v slovenskem zgodovinopisju.

Dopoldansko delo drugega dneva zborovanja se je začelo s predavanjem Rudija Čačinoviča »Politični in socialni razvoj Prekmurja med obema vojnama«, v katerem je zajel tako gospodarski kakor tudi politični razvoj ter posebej analiziral družbene podlage političnih sprememb in strukture v Prekmurju med obema vojnama. To je bila slika, podana po aktivnem in vidnem sodelavcu v tem razvoju, zlasti v tridesetih letih.

V diskusiji je Bogo Grafenauer pojasnjeval postanek specifične prekmurske zemljiške razdelitve ter obenem opozoril na posebne poteze, ki so jih vnesli v prekmurski razvoj turški napadi in sosedstvo tedaj, ko so drugje na Slovenskem že prenehali. Janko Liška je obravnaval vzroke sezonskega izseljevanja, ki je bilo prekmurskemu drobnemu poljedelcu vir za pridobivanje.

obratnega kapitala (za nakup živine in orodja itd.) ter pokazal poti, po katerih se rešuje danes vprašanje agrarne prenaseljenosti pokrajine (delna izselitev v urbanska središča Slovenije; ustanavljanje strokovnih šol). *Bogo Tepy* je opozoril na prispevek »prišlekov« v Prekmurje v prekmurkem razvoju med obema vojnama, hkrati pa tudi na velik prispevek, ki ga je dalo Prekmurje v tem času k slovenskemu kulturnemu razvoju. *Franjo Baš* je dodal k diskusiji o svojem predavanju, da tudi že v prejšnjih obdobjih poznajo Prekmurci poleg sezonskega izseljevanja tudi trajno kolonizacijo v sosedstvu (na srednjem Štajerskem do Gorice, na spodnjem do Konjic, zlasti pa okrog Radgone in v Radgoni sami); poleg sezonskega poljedelskega izseljevanja pa je bilo tudi sezonsko obrtniško izseljevanje lončarjev do srednje Ogrske. *Rudi Čačinovič* se je v diskusiji hkrati z dopolnili lastnega predavanja dotaknil tudi še nekaterih vprašanj ob predavanju prof. Baša. Med drugim je opozoril na politično izkoriščanje »sezonsstva« med obema vojnama, ker je borza dela v Kleklovih rokah mogla odločati o zaslužku interesentov, najdlje pa se je zadržal pri prikazu sredstev, s katerimi se poskuša danes zagotoviti Prekmurcem zaslužek doma (predvsem z gradnjo novih tovarniških podjetij, ki naj bi zajela tudi stare domače obrti).

Kot drugi referent je govoril tov. *Milan Ževart* o »zbiranju in obravnavanju gradiva za zgodovino delavskega gibanja in NOB«. Po lastnih skušnjah je — zlasti z ilustracijami preiskave v Šaleški dolini in na Pohorju — kazal poti do neznanih virov, obravnaval pa tudi včasih težka vprašanja kritičnega pretresa teh virov, njihove vrednosti in podobno.²

V razpravi k temu predavanju je podal ravnatelj Instituta za zgodovino delavskega gibanja Slovenije, *Dušan Bravničar*, strukturo tega novega zgodovinskega instituta in njegov delovni načrt. Institut sestavljajo arhivski oddelek, muzej NOB, ki naj se razvije v muzej revolucije, velika knjižnica ter poseben zgodovinski oddelek, kjer naj bi bilo središče vsega dela. Kot posebna organizacijska oddelka sta v načrtu še bibliografski oddelek ter centralni laboratorij za konserviranje dokumentov. Perspektivni načrt do leta 1965 ima za svoje središče zgodovino delavskega gibanja, vendar v povezavi s splošno novejšo zgodovino Slovencev ter v stiku z zgodovino drugih jugoslovanskih narodov, gospodarskim razvojem ter s svetovnim razvojem v ustreznem obdobju. Pri tem delu se ne želi opirati le na institutsko osebje, marveč tudi na ostale zgodovinarje, ki obravnavajo ta vprašanja ter naj bi se združili pri pripravljanju novejše zgodovine Slovencev. V ta namen bi izdajal Institut za zgodovino delavskega gibanja tudi vrsto posebnih publikacij.

Popoldne so si udeleženci zborovanja ogledali najprej zgodovinske spomenike v Murski Soboti ter posebej tudi tamošnji muzej v Gradu, kjer jim je tov. *Ljubica Šuligojeva* ob muzejski zbirki tolmačila razvoj NOB v Prekmurju.

Pred nadaljevanjem zborovanja z zaključnim predavanjem pa je v imenu komisije za resolucije predlagal prof. Baš naslednje sklepe zborovanja:

»XI. zborovanje slovenskih zgodovinarjev je po prebranih referatih ugotovilo, da je za prihodnost slovenske in posebej prekmurske zgodovine potrebno in nujno:

1. Slovensko zgodovinopisje je doslej posvečalo premalo pozornosti posebnim vprašanjem Prekmurja; zato je treba smotrno vzeti v obdelavo zlasti madžarske vire za posamezna vprašanja prekmurske zgodovine in jih izčrpati. Zlasti je treba evidentirati ustrezne vire v madžarskih arhivih in muzejih, za kar naj se vzgobjo prvenstveno mladi prekmurski študenti zgodovine.

2. Za dosego tega namena je zlasti važno, da se omogoči čimprej mikrofilmanje arhivov na Madžarskem ter ostalih arhivov za pomursko gospodarsko in socialno zgodovino.

3. Hkrati z mikrofilmanjem arhivskih virov je potrebno preučevanje terenskih spomenikov o agrarni, ljudsko kulturni in delavsko zgodovinski preteklosti Pomurja.

² Gl. objavljeno predavanje v »Prispevkih za zgodovino delavskega gibanja«, I, 1960, št. 2, str. 343—354.

4. *Apelirati je treba na založbe in strokovne organizacije, da vnesejo v svoj delovni program izdajanje gradiva in razprav o Pomurju, da končno preneha njegov zapostavljeni periferni položaj.*

Predložene sklepe so zborovalci soglasno potrdili.

Nato se je zborovanje nadaljevalo z zadnjim predavanjem. Tov. dr. *Vasja Melik*, univ. asistent, je govoril o »problematiki slovenskega zgodovinopisja po osvoboditvi«. Predavatelj si ni postavil za nalogo notranje analize opravljenega dela, marveč je predvsem vzporejal, koliko so zgodovinarji objavljali od osvoboditve naprej — bodisi v samostojnih publikacijah, bodisi v zgodovinskih periodičnih publikacijah — o raznih obdobjih. Ugotovil je, da so rezultati z zgodovinske strani bogatejši za starejša obdobja, medtem ko je bilo o najnovejši zgodovini objavljenega sicer mnogo, a skoraj vse po nezgodovinarjih. Podčrtal je potrebo po sistematičnejši skrbi za delo na najnovejši zgodovini, posebej s strani redeakcij zgodovinskih glasil, hkrati pa je podčrtal tudi nekatere pomembne naloge — potrebo po sintezi novejših zgodovine, potrebo po novi obči zgodovini za širšo javnost in še več drugih.

Predavanje je zbudilo živahno diskusijo, v kateri so se oglasili *Bogo Grafenauer*, *Milko Kos*, *Franček Saje* in *France Klopčič*. *Grafenauer* je podčrtal, da bi bila za oceno dela slovenskega zgodovinopisja potrebna vsekakor tudi njegova notranja analiza in izrazil prepričanje, da bi takšna analiza pokazala večjo ceno opravljenega dela, kakor samo pregled vprašanj, ki so bila obravnavana. Strinjal se je z zahtevo po intenzivnejši obravnavi novejših zgodovine, osporaval pa utemeljenost statističnih primerjav z obravnavanjem starejših obdobji, na katerih vendarle dela le par ljudi. Rešitev ni v tem, da se ti ljudje ne bi pečali s starejšimi obdobji, marveč v sistematičnem delu na obdobjih, za katere imamo celo vrsto posebnih institucij. *Kos* je pritrdil k tem izvajanjem in opozoril, da bi nekatere naloge, posebej vprašanje nove obče zgodovine, lažje rešili v jugoslovanskem merilu. *Saje* je menil, da naj bi uredništvo Zgodovinskega časopisa skrbelo bolj za obravnave iz novejših zgodovine kakor doslej, da pa bi bilo treba tudi tu razpravljati predvsem o tem, kako kritične ugotovitve v referatu uporabiti za odpravo dosedanjih pomanjkljivosti. Pozval je zgodovinarje, naj se bolj živahno vključijo v delo raznih zgodovinskih institucij pri zbiranju in obdelavi gradiva za najnovejšo dobo, zlasti v delo lokalnih muzejev in arhivov, prav tako pa naj pomagajo tudi pri delu Instituta za zgodovino delavskega gibanja. Končno je opozoril tudi na to, da se krči dotok študentov zgodovine na univerzi ter da naj srednješolski profesorji zgodovine po svojih močeh pri tem pomagajo in preprečijo ta pojav. Temu pozivu se je pridružil tudi *France Klopčič* zlasti s sklicevanjem na pripravljani osnutek dolgoročnega načrta za družbene znanosti, ki bo zajemal tudi zgodovino. Pri njegovem izvrševanju bo treba po njegovem prepričanju združiti vse razpoložljive moči. *Melik* je v svojem zaključku diskusije podčrtal, da ne misli, da je delo na starejših obdobjih nepotrebno, toda vsekakor je treba z delovnim načrtom poskrbeti za bolj intenzivno delo na novejših obdobjih naše zgodovine.

Tretji dan zborovanja, čigar delovni del je bil s tem opravljen, so si udeleženci ogledali še Prekmurje do Lendave z njenimi naftnimi polji ter do znamenite romanske rotunde v Selu, nato pa so se vrnili mimo Gornje Radgone preko Maribora na svoje domove.

Bogo Grafenauer

POSVETOVANJE JUGOSLOVANSKIH ZGODOVINARJEV NA CETINJU (2. IN 3. JULIJA 1960. LETA)

Zveza zgodovinskih društev Jugoslavije je sklicala za 2. in 3. julij 1960 posvetovanje jugoslovanskih zgodovinarjev na Cetinju. To posvetovanje je bilo namenjeno predvsem razgovoru o drugi knjigi »Zgodovine narodov Jugoslavije«, ki je izšla v Sloveniji oktobra 1959, v Zagrebu in Beogradu pa marca 1960. Udeležili so se ga številni zastopniki republiških zgodovinskih društev. Zgodovinsko društvo za Slovenijo so zastopali prof. dr. Bogo Grafenauer in asistenta Ferdo Gestrin in Ignacij Voje.